

Верховний
Суд

Огляд правових позицій Верховного Суду щодо способу захисту прав у господарському судочинстві в умовах правового режиму воєнного стану

Лариса РОГАЧ

голова Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду

13 листопада 2023 року

Національна школа суддів України
підготовка суддів апеляційних господарських судів

ЗМІСТ

1) Способи захисту прав та інтересів щодо нерухомого майна

- 1.1) Віндикаційний позов: витребування майна з чужого незаконного володіння.
- 1.2) Примусове виконання обов'язку в натурі: витребування майна з чужого законного володіння.
- 1.3) Негаторний позов.
- 1.4) Визнання права власності на нерухоме майно.
- 1.5) Визнання права іпотеки на нерухоме майно.
- 1.6) Землі водного фонду – особливості.
- 1.7) Застосування частини 3 статті 26 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

2) Способи захисту прав та інтересів щодо часток у статутному капіталі ТОВ

- 2.1) Вичерпний перелік способів захисту прав, спрямованих на реєстрацію належності часток (заволодіння частками).
- 2.2) Способи захисту прав, які опосередковуються вимогою про стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства.
 - 2.2.1) Віндикаційний позов: витребування власником частки у статутному капіталі товариства з чужого незаконного володіння.
 - 2.2.2) Примусове виконання обов'язку в натурі.
- 2.3) Способи захисту прав, які опосередковуються вимогою про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у товаристві.
 - 2.3.1) Примусове виконання обов'язку в натурі.
 - 2.3.2) Відновлення становища, яке існувало до порушення.
- 2.4) Неналежні способи захисту прав, спрямовані на реєстрацію належності часток

Способи захисту прав та інтересів щодо нерухомого майна

ПОЗОВИ ПОДІЛЯЮТЬСЯ

ПОЗОВИ ПРО
СТЯГНЕННЯ

Позивач отримує
можливість реалізації
свого права за
допомогою примусу

ПОЗОВИ ПРО
ПРАВО
ПЕРЕТВОРЕННЯ

Змінюються права та
обов'язки позивача та
відповідача у бажаному
позивачем напрямку

ПРО ВИЗНАННЯ
ПРАВА
(ЙОГО ВІДСУТНОСТІ)

Внаслідок задоволення
позову правове
становище не
змінюється. Судове
рішення знімає стан
правової
невизначеності.

Визнання незаконним рішення органу державної влади або місцевого самоврядування ВП ВС неодноразово зазначала, що рішення органу державної влади чи місцевого самоврядування за умови його невідповідності закону не тягне тих юридичних наслідків, на які воно спрямоване (постанови ВП ВС від 21 серпня 2019 року у справі № 911/3681/17 (провадження № 12-97гс19, пункт 39), від 15 жовтня 2019 року у справі № 911/3749/17 (провадження № 12-95гс19, пункт 6.27), від 22 січня 2020 року у справі № 910/1809/18 (провадження № 12-148гс19, пункт 35), від 01 лютого 2020 року у справі № 922/614/19 (провадження № 12-157гс19, пункт 52), від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц (провадження № 14-2цс21, пункт 109).

Тому оскарження такого рішення спрямоване не на втрату ним юридичної сили, а на захист інтересу у юридичній визначеності на майбутнє. Такий інтерес порушується, допоки існує незаконне рішення (триваюче порушення). Тому його можна оскаржити впродовж усього часу тривання порушення зазначеного інтересу.

(постанова ВП ВС від 15 вересня 2020 року у справі № 469/1044/17 (провадження № 14-317цс19, пункт 83)

Право володіння і володіння як факт слід розрізняти

ПРАВО ВОЛОДІННЯ

не може бути неправомірним
(незаконним)

ФАКТИЧНЕ ВОЛОДІННЯ –
ВОЛОДІННЯ ЯК ФАКТИЧНИЙ СТАН

може бути як правомірним
(законним)
так і неправомірним
(незаконним)

Віндикаційний позов: витребування майна з чужого **незаконного** володіння

Володільцем нерухомого майна є той, за ким **зареєстроване** право власності на це майно.

Той, за ким **не** зареєстроване право власності на нерухоме майно, **не є** володільцем (навіть якщо є власником).

Державний реєстр прав на нерухоме майно, відображає книжних володільців нерухомого майна (щодо різних речових прав).

Віндикаційний позов: витребування майна з чужого **незаконного** володіння

- ✓ Метою віндикаційного позову є забезпечення введення власника у володіння майном, якого він був незаконно позбавлений.
- ✓ У випадку позбавлення власника володіння нерухомим майном означене введення полягає у внесенні запису про державну реєстрацію за власником права власності на нерухоме майно.

Судова практика

Віндикаційний позов: витребування майна з чужого **незаконного** володіння

Постанови ВП ВС:

- від 14.11.2018 у справі № 183/1617/16 (провадження № 14-208 цс 18, пункт 114),
- від 07.11.2018 у справі № 488/6211/14-ц (провадження № 14-235 цс 18, пункт 84),
- від 28.11.2018 у справі № 504/2864/13-ц (провадження № 14-452 цс 18, пункт 67),
- від 12.02.2020 у справі № П/811/1640/17 (провадження № 11-999апп19, пункт 42),
- від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц (провадження № 14-2цс21, пункт 146),
- від 04.07.2023 у справі № 373/626/17 (провадження № 14-201цс21, пункт 63).

Постанови КГС ВС:

- від 24.10.2023 у справі № 911/2093/21,
- від 03.10.2023 у справі № 5004/1694/11 (903/181/23) (пункт 7.8.),
- від 20.06.2023 у справі № 911/3730/16 (пункт 10.7).

Віндикаційний позов: витребування майна з чужого **незаконного** володіння

- ✓ Якщо право власності на нерухоме майно зареєстроване за певною особою (яка тому є володільцем), а позивач вважає, що таке право має бути зареєстроване за ним, то він має звернутися з позовом про витребування нерухомого майна з володіння відповідача на користь позивача. Передача володіння здійснюється шляхом внесення до реєстру запису про право власності позивача.

Рішення суду про витребування з незаконного володіння відповідача нерухомого майна є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно **запису** про державну реєстрацію за позивачем права власності на нерухоме майно, зареєстроване у цьому реєстрі за відповідачем.

Судова практика

Віндикаційний позов: витребування майна з чужого **незаконного** володіння

Постанови ВП ВС:

- від 07.11.2018 у справі № 488/5027/14-ц (провадження № 14-256цс18, пункт 98),
- від 14.11.2018 у справі № 183/1617/16 (провадження № 14-208цс18, пункти 115, 116),
- від 29.05.2019 у справі № 367/2022/15-ц (провадження № 14-376 цс 18, пункт 75),
- від 12.02.2020 у справі № П/811/1640/17 (пункт 43),
- від 30.06.2020 у справі № 19/028-10/13 (провадження № 12-158гс19, пункт 10.29),
- від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц (провадження № 14-2цс21, пункт 146),
- від 14.12.2022 у справі № 477/2330/18 (провадження № 14-31цс22, пункт 57),
- від 04.07.2023 у справі № 373/626/17 (провадження № 14-201цс21, пункт 63).

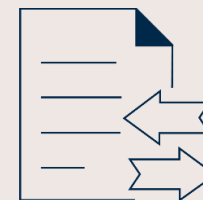
Постанови КГС ВС:

- від 27.09.2023 у справі № 916/553/22 (пункт 6.26),
- від 05.09.2023 у справі № 910/2722/22 (пункт 5.58)
- від 04.05.2023 у справі № 5019/592/12(918/735/21) (пункт 78).

Віндикаційний позов: витребування майна з чужого **незаконного** володіння

Внаслідок внесення запису про державну реєстрацію за позивачем права власності на нерухоме майно позивач набуває фактичне володіння нерухомим майном, а відповідач втрачає його.

Запис на підставі судового рішення може бути внесений виключно у разі, якщо право власності на нерухоме майно зареєстроване **саме за відповідачем**, а не за іншою особою.

Судова практика

Віндикаційний позов: витребування майна з чужого **незаконного** володіння

Постанови ВП ВС:

- від 19.05.2020 у справі № 916/1608/18 (провадження № 12-135гс19, пункт 80),
- від 22.06.2021 у справі № 334/3161/17 (провадження № 14-188 цс 20, пункт 64),
- від 14.09.2021 у справі № 359/5719/17 (провадження № 14-8 цс 21, пункт 122).

Постанови КГС ВС

- від 06.10.2022 у справі № 911/1528/15 (911/1463/21) (пункт 58),
- від 28.04.2022 у справі № 910/17376/19 (пункт 99),
- від 01.04.2021 у справі № 914/1958/19 (пункт 5.28).

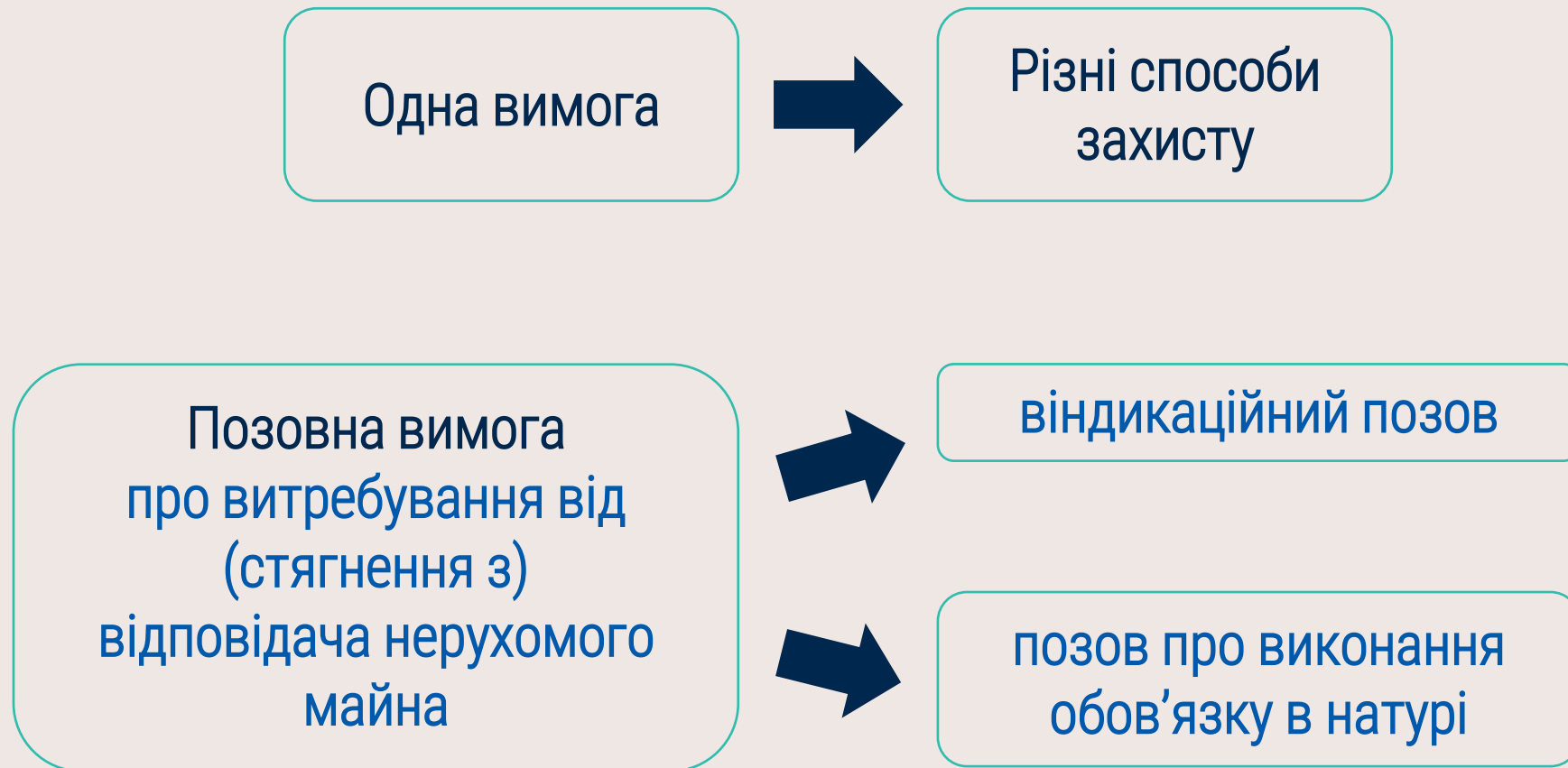
Віндикаційний позов: витребування майна з чужого **незаконного** володіння

- ✓ Клопотання позивачів про забезпечення позову про витребування нерухомого майна

До вимог за віндикаційним позовом відповідно до статті 257 ЦК України застосовується загальна позовна давність тривалістю **у три роки**

Примусове виконання обов'язку в натурі: витребування майна з чужого **законного** володіння

Примусове виконання обов'язку в натурі: витребування майна з чужого законного володіння

- ✓ Вимога про виконання обов'язку в натурі може виникати як з договірною, так і з позадоговірною зобов'язання.

Судова практика

Постанова ВП ВС від 08.09.2020 у справі № 916/667/18 (провадження № 12-145гс19, пункт 7.32)

- ✓ Договором може бути передбачено виконання зобов'язання, що виникає з договору купівлі-продажу, одночасно з укладенням договору або в майбутньому.

Негаторний позов

Цивільний кодекс України

Стаття 391. Захист права власності від порушень, не пов'язаних із позбавленням володіння

1. Власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпоряджання своїм майном.

Із запровадженням державної реєстрації прав власності на нерухоме майно функцію володіння, зокрема функцію оголошення такого права, виконує саме реєстрація, а не фізичне зайняття нерухомості.

У таких випадках особа, за якою зареєстроване право власності, може захищатися від порушення свого права власності негаторним позовом.

Негаторний позов

- ✓ Якщо земельна ділянка знаходиться у фактичному користуванні відповідача без установлених законом підстав, то у цьому випадку ефективним способом захисту права, яке позивач як власник земельних ділянок, вважає порушеним, є усунення перешкод у користуванні належним йому майном, зокрема шляхом заявлення вимоги про повернення таких ділянок.

Судова практика

- Постанова ВП ВС від 16.06.2020 у справі № 145/2047/16-ц (провадження № 14-499цс19, пункт 7.27).

Негаторний позов

- ✓ Зайняття земельних ділянок, зокрема фактичним користувачем, треба розглядати як таке, що не є пов'язаним із позбавленням власника його володіння цими ділянками.

Судова практика

Постанови ВП ВС:

- від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц (провадження № 14-2цс21, пункт 71),
- від 26.10.2022 у справі № 227/3760/19-ц (провадження № 14-79цс21 пункт 4.4).

Постанови КГС ВС:

- від 21.03.2023 у справі № 910/12958/21 (пункт 71),
- від 21.06.2022 у справі № 924/702/21 (пункт 33).

Негаторний позов

- ✓ Зайняття нежитлового приміщення фактичним користувачем (тимчасовим володільцем) треба розглядати як таке, що не позбавляє власника його права володіння на майно, не створює перешкоди у розпорядженні цим майном, а створює лише перешкоди в користуванні володільцем своїм майном. Тож у цьому випадку ефективним способом захисту права, яке позивач як власник нежитлового приміщення вважає порушеним, є усунення перешкод у користуванні належним йому майно, **тобто негаторний позов.**

Судова практика

- Постанова ВП ВС від 26.10.2022 у справі № 227/3760/19-ц (провадження № 14-79цс21, пункт 6.54)

Негаторний позов

- ✓ З моменту, коли перестали існувати правові підстави для користування службовим житлом, особа, якій воно було надане, володіє ним незаконно, і власник має право вимагати усунення перешкод у користуванні та розпорядженні таким майном шляхом виселення, а позов про виселення є негаторним.

Судова практика

- Постанова ВП ВС від 4 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц (провадження № 14-181 цс 18, пункт 49)

Негаторний позов

- ✓ Негаторний позов можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідних земельних ділянок.

Судова практика

Постанови ВП ВС:

- від 04.07.2018 у справі № 653/1096/16-ц (провадження № 14-181 цс 18, пункт 52),
- від 16.06.2020 у справі № 145/2047/16-ц (провадження № 14-499цс19, пункт 7.18, 7.21),
- від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц (провадження № 14-2цс21, пункт 71),
- від 26.10.2022 у справі № 227/3760/19-ц (провадження № 14-79цс21 пункт 4.4.) та ін.

Постанови КГС ВС:

- від 21.06.2023 у справі № 914/2075/21 (пункт 4.19),
- від 21.03.2023 у справі № 910/12958/21 (пункт 71),
- від 21.06.2022 у справі № 924/702/21 (пункт 33.)

Визнання права власності на нерухоме майно

Позовна вимога про визнання права

відповідає способу захисту інтересу позивача у правовій визначеності на майбутнє

НЕ відповідає способу захисту права

Визнання права власності на нерухоме майно

- ✓ У тих випадках, коли має бути застосована вимога про витребування майна з чужого незаконного володіння, вимога власника про визнання права власності чи інші його вимоги, спрямовані на уникнення застосування приписів статей 387 і 388 ЦК України, є неефективними; для такого витребування оспорювання наступних рішень органів державної влади чи місцевого самоврядування, договорів, інших правочинів щодо спірного майна і документів, що посвідчують відповідне право, не є ефективним способом захисту права власника.

-
- ✓ *Такий підхід в частині вимоги власника про визнання права власності відповідає статті 392 ЦК України, яка не передбачає пред'явлення позову про визнання права власності з метою державної реєстрації за позивачем права власності, зареєстрованого за іншою особою.*

Судова практика

Визнання права власності на нерухоме майно

Постанови ВП ВС

- від 14.11.2018 у справі № 183/1617/16 (провадження № 14-208 цс 18, пункти 85, 86),
- від 02.07.2019 у справі № 48/340 (провадження № 12-14звг19, пункт 6.43),
- від 15.10.2019 у справі № 911/3749/17 (провадження № 12-95гс19, пункти 6.25, 6.27),
- від 21.08.2019 у справі № 911/3681/17 (провадження № 12-97гс19, пункт 38),
- від 30.06.2020 у справі № 19/028-10/13 (провадження № 12-158гс19, пункт 10.8),
- від 22.06.2021 у справі № 334/3161/17 (провадження № 14-188 цс 20, пункт 64),
- від 21.09.2022 у справі № 908/976/19 (провадження № 12-10гс21, пункт 5.37)

Постанови КГС ВС:

- від 03.10.2023 у справі № 922/2144/16 (922/3401/21) (пункт 49),
- від 30.08.2023 у справі № 914/2944/22 (пункт 5.26),
- від 21.03.2023 у справі № 911/404/21 (пункт 100).

Визнання права власності на нерухоме майно

- ✓ Позов про визнання права власності не може застосовуватися для захисту права власності позивача, порушеного реєстрацією такого права за відповідачем, а тому не підлягає задоволенню. Належною позовною вимогою у таких випадках є вимога про витребування нерухомого майна.

- ✓ Судове рішення про визнання права власності (на відміну від судового рішення про витребування від (стягнення з) відповідача нерухомого майна) не є підставою для державної реєстрації права власності за позивачем, якщо таке право власності зареєстроване за іншою особою.

Визнання права іпотеки на нерухоме майно

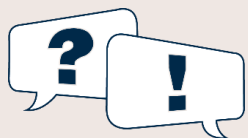
Право іпотеки

може належати декільком особам

забезпечує різні зобов'язання

Право власності

завжди належить певній особі

Спiр виникає щодо того, за ким саме i яке саме право iпотеки має бути зареєстроване

Визнання права іпотеки на нерухоме майно

- ✓ У випадку якщо позивач вважає, що іпотека є та залишалася чинною, належним способом захисту було б звернення позивача з вимогою про визнання права іпотекодержателя стосовно іпотечного майна. Після набрання чинності рішенням суду у разі задоволення такого позову до відповідного державного реєстру має бути внесений запис про іпотекодержателя.

Судова практика

Постанови ВП ВС:

- від 15.06.2021 у справі № 922/2416/17 (провадження № 12-44Гс20, пункт 9.8),
- від 04.10.2023 у справі № 906/1026/22 (провадження № 12-33Гс23, пункт 50).

Постанови КГС ВС:

- від 11.10.2023 у справі № 904/3986/20 (пункт 6.20),
- від 05.04.2023 у справі № 910/20528/21 (пункт 4.30),
- від 09.12.2021 у справі № 926/124/20 (пункт 48).

Визнання права іпотеки на нерухоме майно

- ✓ Якщо ж зареєстроване право іпотеки відповідача, а позивач вважає, що такого права насправді немає, то позивач може звернутися з позовом **про визнання відсутності права іпотеки**. У разі, якщо метою позивача є одночасно реєстрація його права іпотеки, і реєстрація припинення чужого права іпотеки (зокрема з вищим пріоритетом), то **належному способу захисту** відповідатиме звернення одночасно з двома вимогами – **про визнання відсутнім права іпотеки іншої особи та про визнання права іпотеки позивача**.

Судова практика

- Постанова ВП ВС від 19.01.2021 у справі № 916/1415/19 (провадження № 12-80гс20, пункт 6.14),
- Постанова КГС ВС від 23.05.2023 у справі № 910/8060/19 (пункт 125).

Землі водного фонду – особливості

Володіння створює видимість (презумпцію) права власності володільця, а тому у випадках, коли неможливе право власності на майно, то і володіння ним є також неможливим.

Землі водного фонду – особливості

Заволодіння громадянами та юридичними особами **землями водного фонду** (перехід до них володіння цими землями) всупереч вимогам ЗК України **Є НЕМОЖЛИВИМ**; розташування земель водного фонду вказує на неможливість виникнення приватного власника, а отже, і нового володільця, крім випадків, передбачених у статті 59 цього Кодексу

Замкнені природні водойми загальною площею до 3 гектарів можуть надаватися у власність приватним особам (стаття 59 ЗК України).

Судова практика

Землі водного фонду – особливості

Постанови ВП ВС:

- від 22.05.2018 у справі № 469/1203/15-ц (провадження № 14-95 с18),
- від 28.11.2018 у справі № 504/2864/13-ц (провадження № 14-452цс18, пункт 70),
- від 12.06.2019 у справі № 487/10128/14-ц (провадження № 14-473цс18, пункт 80),
- від 11.09.2019 у справі № 487/10132/14-ц (провадження № 14-364цс19, пункт 96),
- від 15.09.2020 у справі № 372/1684/14-ц (провадження № 14-740цс19, пункт 45),
- від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц (провадження № 14-2цс21, пункт 52).

Постанови КГС ВС:

- від 06.09.2023 у справі № 910/21329/17 (пункт 51),
- від 15.02.2022 у справі № 906/621/19 (пункт 4.2),
- від 16.06.2021 у справі № 909/50/20 (пункт 5.14),
- від 09.08.2022 у справі № 921/504/20 (пункт 5.32),
- від 18.10.2022 у справі № 914/4108/21.

Землі водного фонду – особливості

- ✓ Ані наявність державної реєстрації права власності за порушником, ані фізичне зайняття ним земельної ділянки водного фонду не приводять до заволодіння порушником такою ділянкою.
- ✓ Як зайняття земельної ділянки водного фонду, так і наявність державної реєстрації права власності на таку ділянку за порушником з порушенням ЗК України та Водного кодексу України треба розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави чи відповідної територіальної громади, а **належним способом захисту прав власника є негаторний позов**

Судова практика

Землі водного фонду – особливості

Постанови ВП ВС:

- від 28.11.2018 у справі № 504/2864/13-ц (провадження № 14-452 цс 18, пункт 71),
- від 12.06.2019 у справі № 487/10128/14-ц (провадження № 14-473 цс 18, пункт 81),
- від 11.09.2019 у справі № 487/10132/14-ц (провадження № 14-364цс19, пункт 97),
- від 15.09.2020 у справі № 372/1684/14-ц (провадження № 14-740цс19, пункт 46) та інші).
- від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц (провадження № 14-2цс21, пункт 52),
- від 12.09.2023 у справі № 910/8413/21 (провадження № 12-9гс23, пункт 228).

Постанови КГС ВС:

- від 18.10.2022 у справі № 914/4108/21,
- від 09.08.2022 у справі № 921/504/20 (пункт 5.32).

Застосування частини 3 статті 26 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»

скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав на підставі судового рішення

скасування державної реєстрації прав на підставі судового рішення

Застосування частини 3 статті 26 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»

- ✓ Пред`явлення власником нерухомого майна вимоги про скасування рішень, записів про державну реєстрацію права власності на це майно за незаконним володільцем не є необхідним для ефективного відновлення його права

Судова практика

Постанова ВП ВС від 23.11.2021 у справі № 359/3373/16-ц (провадження № 14-2цс21, пункт 153).

Постанови КГС ВС:

- від 03.10.2023 у справі № 910/5075/21,
- від 30.08.2023 у справі № 914/2944/22 (пункт 5.28),
- від 11.04.2023 у справі № 923/1137/21 (пункт 36).

Застосування частини 3 статті 26 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»

Скасування рішення державного реєстратора, скасування державної реєстрації прав та інші способи захисту, які згадуються у частині 3 статті 26 Закону, можуть застосовуватися **лише тоді**, коли право власності зареєстроване за позивачем.

Верховний Суд поки не висловлювався з цього приводу

Способи захисту прав та інтересів щодо часток у статутному капіталі ТОВ

Момент заволодіння часткою

- ✓ Частка у статутному капіталі є невідчутним на дотик рухомим майном.
- ✓ Фізичне володіння часткою неможливе, а тому альтернативи книжковому володінню часткою немає.

Момент заволодіння часткою

- ✓ До набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», яким були внесені зміни і до Закону про реєстрацію, відомості про учасників товариства та розміри належних їм часток мали відображатися не тільки в Єдиному державному реєстрі, а й у статуті товариства.
- ✓ При цьому внесення змін до таких відомостей у разі передання частки учасником іншій особі відбувалося у два етапи. Спершу учасник, який передає частку, та її набувач мали повідомити товариство (в особі його вищого органу) про таке передання. Тим самим волевиявлення учасника та набувача частки про її передання доводилося до відома товариства. З цього моменту товариство та інші учасники мали вважати учасником товариства набувача частки, а не особу, яка передала свою частку (колишнього учасника). У зв'язку з цим товариство мало внести зміни до статуту товариства та звернутися до реєстратора з метою здійснення реєстрації відповідних змін, які мають значення для третіх осіб.

Судова практика

Момент заволодіння часткою

Постанова ВП ВС від 08.06.2021 у справі № 906/1336/19 (провадження № 12-2гс21, пункти 7.1.6, 7.1.14, 7.1.15).

Постанови КГС ВС:

- від 16.06.2022 у справі № 910/9422/21 (пункт 5.8),
- від 05.08.2021 у справі № 906/461/19,
- від 22.07.2021 у справі № 923/463/20 (пункт 5.6).

Момент заволодіння часткою

- ✓ З набранням чинності Законом про ТОВ (та відповідних змін до Закону про реєстрацію) регулювання змінилося. Зокрема, цей Закон більше НЕ ПЕРЕДБАЧАЄ внесення до статуту відомостей про розмір статутного капіталу та про учасників і розмір їхніх часток. Тому немає потреби вносити зміни до статуту в разі зміни складу учасників або розмірів їх часток, зокрема в разі передання частки учасником її набувачу.
- ✓ Відповідно до підпункту «г» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію документом, що відображає волевиявлення сторін щодо передання володіння від учасника товариства до набувача частки, є акт приймання-передачі частки.

Судова практика

Постанова ВП ВС від 08.06.2021 у справі № 906/1336/19 (провадження № 12-2Гс21, пункт 7.1.9).

Постанови КГС ВС:

- від 17.11.2022 у справі № 916/546/21 (пункт 5.7),
- від 31.08.2022 у справі № 464/2728/15-ц (пункт 5.23),
- від 22.07.2021 у справі № 923/463/20 (пункт 5.6).

Момент заволодіння часткою

- ✓ Акт приймання-передачі частки подається не товариству, а реєстратору.
- ✓ З моменту державної реєстрації частки у статутному капіталі товариства за набувачем до нього переходить володіння часткою, набувач набуває статусу учасника товариства, що надає йому можливість реалізовувати права з частки.

Судова практика

- Постанова ВП ВС від 08.06.2021 у справі № 906/1336/19 (провадження № 12-2Гс21, пункт 7.1.18)

Вичерпний перелік способів захисту прав, спрямованих на реєстрацію належності часток (заволодіння частками)

- ✓ **Вичерпний перелік способів захисту** учасників товариств з обмеженою відповідальністю або з додатковою відповідальністю міститься у статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», норми якого є спеціальними для зазначених товариств.

Судова практика

Постанови ВП ВС:

- від 22.10.2019 у справі № 923/876/16 (провадження № 12-88гс19, пункт 61),
- від 18.12.2019 по справі № 0840/3447/18 (пункт 48).

Постанови КГС ВС:

- від 24.02.2021 у справі № 911/1149/19 (пункт 4.19),
- від 16.11.2021 у справі № 924/1304/20 (пункт 5.16),
- від 14.06.2023 у справі № 686/26335/21 (пункт 70).

Вичерпний перелік способів захисту прав, спрямованих на реєстрацію належності часток (заволодіння частками)

Позовні вимоги, спрямовані на внесення змін до Єдиного державного реєстру щодо належності частки, **можуть формулюватися лише одним з двох способів:**

визначити розмір статутного капіталу товариства та розміри часток кожного учасника у товаристві

АБО

стягнути з (витребувати з володіння) відповідача частку (частину частки) у статутному капіталі товариства

Будь-яке інше судове рішення не є підставою для внесення змін до Єдиного державного реєстру щодо належності частки

Способи захисту прав, які опосередковуються вимогою про стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства

Належним відповідачем за такою позовною вимогою *(незалежно від того, який спосіб захисту вона опосередковує)* **завжди є актуальний володілець** (тобто особа, за якою зареєстрована частка), бо в разі задоволення позову саме він буде позбавлений володіння.

Обставина, що відповідач є актуальним володільцем частки, доводиться відомостями з Єдиного державного реєстру.

Реєстратор **не є** належним відповідачем за такою позовною вимогою, оскільки судові рішення про задоволення позову ніяк не вплине на його права і обов'язки

Реєстратора **не потрібно залучати до участі у справі як третю особу**, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору

******* У разі задоволення позову за такою позовною вимогою перехід володіння здійснюється шляхом внесення до реєстру запису про належність частки позивачу

Способи захисту прав, які опосередковуються вимогою про стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства

Для вирішення спору про стягнення з (витребування з володіння) відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства **СУДУ НЕМАЄ ПОТРЕБИ** давати оцінку правомірності дій реєстратора.

Натомість **СЛІД З'ЯСУВАТИ** питання, чи правомірно відповідач набув володіння або чи правомірно не передає володіння позивачу.

Віндикаційний позов: витребування власником частки у статутному капіталі товариства з чужого незаконного володіння

- ✓ Згідно з частиною 3 статті 10 Закону про реєстрацію якщо відомості, що підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, не внесені до нього, вони не можуть бути використані у спорі з третьою особою, крім випадків, коли третя особа знала або могла знати ці відомості.
- ✓ Первісний власник **може витребувати частку**, яку набувач набув за відплатним договором, **лише якщо доведе, що** набувач не є добросовісним, зокрема знав або мав знати про те, що відчужувач частки не мав права її відчужувати.
Якщо ж недобросовісність набувача не доведена, то набувач презюмується добросовісним. У такому разі частка не може бути в нього витребувана.
- ✓ При цьому видається, що сама лише реєстрація належності частки відчужувачу залежно від обставин справи може не бути безумовним підтвердженням добросовісності набувача.

Верховний Суд поки не висловлювався з цього приводу

Примусове виконання обов'язку в натурі

Вимога про виконання обов'язку в натурі може виникати

✓ з договірної зобов'язання

договором може бути передбачено виконання обов'язку, що виникає з договору купівлі-продажу, одночасно з укладенням договору або в майбутньому

Судова практика

Постанова ВП ВС від 08.09.2020 у справі № 916/667/18
(провадження № 12-145Гс19, пункт 7.32)

✓ з позадоговірної зобов'язання

Закон не обмежує види майна, які можуть бути предметом кондикційного зобов'язання.

Зокрема, якщо набувач набув частку у статутному капіталі товариства без достатньої правової підстави або коли така підстава згодом відпала, він зобов'язаний повернути потерпілому цю частку.

Примусове виконання обов'язку в натурі. Позадоговірне зобов'язання

Набувач частки безпідставно
набув тільки володіння часткою

Набувач набув володіння разом з
правом власності на частку

- ✓ Позовна вимога про витребування від (стягнення з) відповідача частки у статутному капіталі на підставі глави 83 ЦК України може застосовуватися і тоді, коли частка витребується від власника.
- ✓ Якщо набувач безпідставно набув лише володіння часткою, але не право власності на неї, колишній володілець також має право на позов про повернення безпідставно набутої частки на підставі частини 1 статті 1212, частини 1 статті 1213 ЦК України.

Позивачу (попередньому володільцю) досить довести, що до порушення він був володільцем (тобто за ним була зареєстрована належність частки), і послатись на набуття частки відповідачем без достатньої правової підстави або на відпадиння такої підстави.

Примусове виконання обов'язку в натурі. Позадоговірне зобов'язання

- ✓ Судове рішення, що набрало законної сили, про стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю є підставою для внесення відповідних змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (підпункт «е» пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»).
- ✓ Відповідно до частини 4 статті 653 ЦК України сторони не мають права вимагати повернення того, що було виконане ними за зобов'язанням до моменту зміни або розірвання договору, якщо інше не встановлено договором або законом. Цю частину слід розуміти так, що сторони не мають права вимагати повернення того, що було виконано обома сторонами до моменту розірвання договору, тобто якщо обидві сторони отримали зустрічне задоволення одна від одної. Якщо ж зобов'язання з договору було виконано лише однією стороною, то в разі розірвання договору підлягають застосуванню правила про набуття, збереження майна без достатньої правової підстави або з підстави, яка згодом відпала (глава 83 ЦК України).

Судова практика

Примусове виконання обов'язку в натурі. Позадоговірне зобов'язання

- Постанова ВП ВС від 08.09.2020 у справі № 916/667/18 (провадження № 12-145гс19, пункти 7.60 – 7.62; 7.55 – 7.57)

Постанови КГС ВС:

- від 30.06.2021 у справі № 911/2797/20 (пункт 37),
- від 23.05.2023 у справі № 44/227-б (910/14676/21) (пункт 7.31);

- від 17.02.2021 у справі № 5023/10655/11 (пункт 37),
- від 29.04.2021 у справі № 916/3904/19,
- від 15.06.2021 у справі № 910/17643/19.

Способи захисту прав, які опосередковуються вимогою про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у товаристві

Вимога про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у товаристві (як і вимога про стягнення з (витребування з володіння) відповідача частки) може опосередковувати різні способи захисту

примусове виконання обов'язку в натурі

Якщо товариство в особі загальних зборів учасників повинне прийняти рішення про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників, але не робить цього, або приймає неналежне рішення, то **особа, чиє право чи інтерес порушено, вправі звернутися до суду з позовною вимогою, судове рішення за якою в разі задоволення позову замінить собою рішення товариства.**

Таке рішення є підставою для внесення відповідних змін до Єдиного державного реєстру (підпункт «а» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію).

відновлення становища, яке існувало до порушення.

застосовується, якщо розмір статутного капіталу, розміри часток або склад учасників були змінені (неправомірно, на думку позивача), але позивач не може захистити своє право чи інтерес шляхом звернення з вимогою про стягнення з (витребування з володіння) відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства.

Способи захисту прав, які опосередковуються вимогою про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у товаристві

- ✓ У разі, якщо позивач прагне відновити склад учасників товариства, який існував до стверджуваного порушення його прав або інтересів, і таке відновлення не може бути здійснене шляхом стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства (підпункт «е» пункту 3 частини п'ятої статті 17 Закону про реєстрацію), то належним способом захисту в цьому разі є позов про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства (підпункт «д» пункту 3 частини п'ятої статті 17 цього Закону).

Судова практика

Постанови ВП ВС:

- від 17.12.2019 у справі № 927/97/19 (провадження № 12-133Гс19, пункт 48),
- від 18.03.2020 по справі № 466/6221/16-а (пункт 31)

Постанови КГС ВС:

- від 04.08.2020 у справі № 910/10764/19 (пункт 41)
- Постанова КГС ВС від 17.03.2021 у справі № 922/634/19 (пункт 26),
- Постанова КГС ВС від 29.06.2023 у справі № 44/227-б (910/14674/21) (пункт 58).

Способи захисту прав, які опосередковуються вимогою про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у товаристві

- ✓ Якщо позивача не позбавлено володіння часткою, але неправомірно здійснено збільшення розміру статутного капіталу за рахунок внесення додаткових вкладів іншими учасниками, то таке збільшення статутного капіталу призводить до зменшення розміру частки позивача у відсотковому вимірі без зменшення її номінальної вартості, тобто відбувається так зване розмивання частки учасника, який не вніс додаткового вкладу.

Судова практика

- Постанова ВП ВС від 22.10.2019 у справі № 923/876/16 (провадження № 12-88гс19, пункт 48).
- Постанова КГС ВС від 01.10.2020 у справі № 916/3007/19 (пункт 5.5).

Способи захисту прав, які опосередковуються вимогою про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у товаристві

- ✓ Відповідачами за позовом про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства є не тільки господарське товариство, але й особи – учасники товариства, які внаслідок задоволення позову можуть бути позбавлені своїх часток у статутному капіталі або їх частин у грошовому або відсотковому виразі.

Судова практика

- Постанова ВП ВС від 22.10.2019 у справі № 923/876/16 (провадження № 12-88Гс19, пункт 61).

Постанови КГС ВС:

- від 03.12.2020 у справі № 5017/1221/2012,
- від 28.07.2021 у справі № 917/315/20 (пункт 29),
- від 02.02.2022 у справі № 911/803/20,
- від 29.06.2023 у справі № 44/227-6 (910/14674/21) (пункт 58).

Неналежні способи захисту прав, спрямовані на реєстрацію належності часток

✓ Визнання права власності на частку

АЛЕ

- якщо позивач вважає себе власником частки, він може звернутися з **віндикаційним позовом** на підставі підпункту «е» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію. Такий позов може бути задоволений виключно у випадку, якщо відповідачем за ним є актуальний володілець частки (тобто особа, якій за відомостями Єдиного державного реєстру належить частка).
- позов про визнання права власності на частку цілком **може бути належним способом захисту** інтересу, якщо з позовом звертається володілець частки (але, звичайно, не для цілей реєстрації належності частки).

✓ Визнання недійсним зобов'язального договору

АЛЕ

- пред'явлення позовної вимоги про визнання оспорюваного договору недійсним може бути необхідним;
- судові рішення про визнання недійсним зобов'язального договору, на виконання якого була передана частка, саме по собі не є підставою для внесення змін до Єдиного державного реєстру

Неналежні способи захисту прав, спрямовані на реєстрацію належності часток

✓ Зобов'язання вчинення реєстраційних дій

- не може застосовуватися за наявності спору про володіння частками.
- в особи, яка прагне здійснити реєстрацію належності часток, **не може бути спору** з реєстратором щодо належності частки, бо реєстратор не є учасником правовідносин, пов'язаних з володінням частками; *відповідачами у спорах з таких правовідносин можуть бути учасники товариства та саме товариство.*

АЛЕ

- в особи, яка прагне здійснити реєстрацію належності часток, **може бути спір з реєстратором** з приводу належного виконання реєстратором своїх обов'язків.

✓ Визнання недійсним акта приймання-передачі частки

- в момент відображення в Єдиному державному реєстрі відомостей про належність частки набувачу відбувається заволодіння набувачем часткою, а акт приймання-передачі частки вичерпує свою дію;
- акт приймання-передачі частки не є зобов'язальним договором і не спрямований на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків;
- судові рішення про визнання недійсним акта приймання-передачі частки не належить до вичерпного переліку способів захисту, спрямованих на реєстрацію належності часток, а на підставі такого рішення не можуть бути внесені жодні зміни до відомостей Єдиного державного реєстру.

Неналежні способи захисту прав, спрямовані на реєстрацію належності часток

- ✓ скасування (чи визнання незаконними) реєстраційних дій щодо внесення змін до відомостей Єдиного державного реєстру,
- ✓ скасування записів в Єдиному державному реєстрі.

- пункт 2 частини 1 статті 25 Закону про реєстрацію при визначенні способів захисту прав, спрямованих на реєстрацію належності часток, з дня набрання чинності Закону про ТОВ не підлягає застосуванню.

Постанова ВП ВС від 17.12.2019 у справі № 927/97/19 (провадження № 12-133гс19, пункти 45 - 48));

Постанови КГС ВС від 17.03.2020 у справі № 904/2476/19 (пункт 55), від 29.04.2020 у справі №906/655/18

- ✓ визнання недійсними рішень зборів учасників товариства або його статуту (змін до нього)

—
Верховний
Суд

Дякую за увагу!